

Juhani Suomi

SUOMI,

NEUVOSTO-

LIITTO

ja YYYA-

sopimus

TAMMI

JUHANI SUOMI

SUOMI,
NEUVOSTOLIITTO
JA YYA-SOPIMUS

SUOMEN TIETOKIRJAILIJAT RY JA KANSAN SIVISTYSRAHASTON TAMMEN RAHASTO
OVAT TUKENEET TEOKSEN KIRJOITTAMISTA

TOIMITUS: LIISA STEFFA
KUVATOIMITUS: JUKKA KUKKONEN

© 2016 JUHANI SUOMI JA KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
ISBN 978-951-31-8391-2
PAINETTU EU:SSA

*Arjalle ja Johannalle
joita ilman ei tätäkään teosta olisi kirjoitettu*

Sisältö

23.2.1948	13
STALININ KIRJEEN PITKÄT JUURET	16
Uhanalaiset rajat	16
Tartosta talvisotaan	20
Aloite siirtyy suomalaisille	39
... ja uudelleen Stalinille	55
KOHTI YYA-SOPIMUSTA	67
Neuvotteluihin vai ei ja millaisesta sopimuksesta	68
Yhteisymmärrys löytyy	77
PAASIKIVI JATKAA KIREIN OHJAKSIN	93
Eduskunta mukautuu presidentin tahtoon	93
Paasikiven ”uudelleenjärjestelyt ja puhdistukset” nostattavat arvostelua ja epäluuloja	102
SUOJASÄÄTÄ JA LIENNYTYSTÄ	117
Syrjässä pysyttelemisen oppia	119
Pyjamantaskupuheen viitoittamalle tielle	127
Tasapainoilua ja ristiriitoja uuden aikakauden kynnyksellä	134
Neuvostoliiton yritykset sitoa Suomi poliittiseen yhteistyöhön	142
YYA:N VOIMASSAOLOAIKAA PIDENNETÄÄN SUOJASÄÄN KAUDELLA	159
KRIISIEN TIELLÄ	173
Suomen puolueettomuus ja Karjala-haaveet	174
Suezin kriisin ja Unkarin kansannousun heijastukset	177
SLT:n varustaminen ja Pohjolan turvallisuus	181
Ilmapiiri Suomessa kiihkoutuu ja uho kasvaa	189
YÖPAKKASET	195
Muutosvoimien voitto	195
Hallitus hajoaa	200
Uuden ministeristön pihtisynnytykset	207
Tapaaminen Leningradissa	210
PIENEN VALTION EPÄKIITOLLINEN OSA	216
Myös kauppapolitiikka on turvallisuuspolitiikkaa	221
Takeet siivittävät FINEFTA:n syntyä	227

KIIHKON JA AHDISTUKSEN VUODET	231
Jännitys tiivistyy	233
Nootti ja sen seuraukset	242
Novosibirskistä vaaleihin	251
TURVALLISUUDEN VARMISTAMISTA KRIISIEN VARJOSSA	263
Ongelmalliset ohjukset	265
Kuuban kriisi ja sen jälkimainingit	269
YRITYKSET YYA-SOPIMUKSEN SOVELTAMISALAN RAJOITTAMISEKSI SEKÄ KONSULTAATIOKYNNYKSEN KOROTTAMISEKSI	275
Pohjolan ydinaseeton vyöhyke	276
Henkilösuhteiden merkitys	279
Nk. Rajarauhaehdotus	284
Vielä yksi yritys	289
YYA-SOPIMUKSEN VOIMASSAOLOAIKAA PIDENNETÄÄN TOISTAMISEEN.	295
Tshekkoslovakian miehitys ja sen heijastusvaikutukset	300
Puolueettomuuspolitiikka ja yya-sopimus: saman kolikon vastakkaiset puolet?	307
Yya-sopimusta jatketaan kommuniqueakiistelyn varjossa	315
ON SÄILYTETTÄVÄ ETULYÖNTIASEMA	321
On löydettävä ulospääsytie jatkuvasta riitelystä	325
Oikeistolaisuusilmiöt rinnastetaan yya-vastaisuuteen	330
”Meidän on saatava varmuus, että strategiset alueemme tulevat varmasti turvattua”	333
KANSAINVÄLINEN POLITIIKKA LIENTYY, MUTTA EPÄVARMUUS LISÄÄNTYY	338
Presidenttiratkaisun merkitys vakuutena	341
Kilpailuedellytyksistä huolehtimista vai ”siirtyminen länsileiriin”?	343
Kiistely yya-sopimuksen ja puolueettomuuspolitiikan keskinäisestä painoarvosta jatkuu	352
SOTILAALLISTA YHTEISTOIMINTAA TORJUMASSA	361
Puolueettomuuspolitiikka pysyy keskustelunaiheena	368
KOETTELEMUSTEN VUODET 1976–1977	372
Suurvaltasuhteiden kärjistyminen heijastuu Suomeen	375
Vuoden 1977 vierailu: ratkaiseva koitos?	379
Vierailu ja sen jälkinäytökset	383
”Juuri sovinnon politiikka vaatii rohkeutta ja itsenäisyyttä”	386

KUOHUVAN VUOSIKYMMENEN TAITTUESSA	391
Suurvaltasuhteiden kiristyminen näkyy sotilaallisen yhteistoiminnan tiivistämispyrkimyksinä.	394
”Oikeistolaistunut” vai ”suomettunut” Suomi	398
Afganistanista Puolaan	401
Kriisipilvet Pohjolan taivaalla.	404
VALTIOLAIVAN PERÄNPITÄJÄN VAIHDOS JA SEN SEURAUKSET	413
Idänsuhteet ja yya-sopimus hallitsevat vaalikamppailua	416
Uusi presidentti hankkii uskottavuutta ja luottamuspääomaa Moskovasta	420
Koivisto antaa pantin	425
MATALAN PROFIILIN IDÄNPOLITIIKKAA	429
”Yya-sopimuskin edellyttää uskottavaa puolustuskykyä”	436
Suhteita Neuvostoliittoon tiivistetään	439
KESKUSTELU TURVALLISUUSPOLITIIKASTA RYÖSTÄYTYY	447
Yya ja ydinaseet.	450
Epäluulot ja ristiriidat versovat.	453
YYA-SOPIMUKSEN VOIMASSAOLOAIKAA PIDENNETÄÄN	457
Suomessa valmisteluihin paneudutaan huolella	457
Tulkinnat riistäytyvät käsistä	460
Koiviston virallinen vierailu Neuvostoliittoon.	464
KUN VASEN KÄSI EI TIENNYT MITÄ OIKEA TEKI	469
Suomettumistako?	469
Paineet linjan muuttamiseksi kasvavat ja johtavat vastareaktioihin . . .	474
Risteilyohjusten haaste.	478
SISYFOKSEN JALANJÄLJISSÄ	483
Kiistely ulkopoliitikasta tiivistyy ja saa yhä tummempia sävyjä	487
Andropovista Tshernenkoon	491
SUURVALTAIN KESKINÄINEN KILVOITTELU LISÄÄ EPÄLUULOJA	
SUOMEN POLITIIKKAA KOHTAAN	495
Amerikkalaisvierailujen sato.	497
Syksyn juhlien kirpeät sivumaut	501
Pohjolan strateginen merkitys kasvaa	508
Valta Kremlissä vaihtuu jälleen, ja Suomen puolueettomuuspolitiikka potee verenvähyyttä	513

SUOMI KURKOTTAÄ LÄNTEEN JA LISÄÄ EPÄLUULOJA IDÄSSÄ	523
Koiviston pitkä vierailu Neuvostoliitossa	527
Luottamuksen epävarma pohja	530
MUUTOKSEN TUULET	535
Suomen erityisasema vaakalaudalla	538
Suomea pyritään hyödyntämään	541
Huoli Pohjolasta kasvaa	544
SUOMEN TURVALLISUUSPOLITIikka ”VALUU” ETEENPÄIN.....	546
Ovatko ”vanhat totuudet” unohtuneet ”uusien ystävien” myötä?	548
Valta-asemia pönkitetään idänsuhteilla	551
Mihin suomalaiset oikein pyrkivät?	554
VIERAILUJEN JA VUOSIPÄIVIEN KIRJAVA SATO.....	560
Koiviston valtiovierailu Neuvostoliittoon	560
Yya-sopimus saavuttaa neljän vuosikymmenen iän	567
Uusia haasteita	570
KOHTI KYLMÄN SODAN PÄÄTÖSTÄ	575
Yya-sopimus nousee uudelleen keskustelun aiheeksi	577
Gorbatshovin vierailu – vihdoinkin	582
Vierailun jälkeen	588
YYA-SOPIMUKSESTA IRROTTAUTUMINEN ALKAA	590
Suomi ryhtyy tulkitsemaan sopimuksia yksipuolisesti	596
Pölyn laskeuduttua	608
”SIISTI TAPA POISTAA YYA PÄIVÄJÄRJESTYKSESTÄ”	611
Neuvotteluihin uusista sopimuksista	621
Neuvottelut ja niiden lopputulos	629
Uusi sopimus – mutta kenen kanssa, miksi ja millainen	636
SILMÄMÄÄRÄNÄ SUOMENKO ETU VAI...?.....	645
Reflektointia	645
LIITTEET.....	659

Neuvostoliiton uusi Helsingin-lähettiläs, kenraaliluutnantti Savonenkov toi presidentti Paasikivelle generalissimus Stalinin kirjeen. E.J. VIITASALO. OTAVAMEDIA

23.2.1948

SSSAAATANA!!!

Kaiketi vallan munaskuista asti kummunnut tulikivenkatkuinen ärjähdys rikkoi hämärtyvään talvi-iltaan jo hiljentyneen Presidentinlinnan rauhan. Eversti Ragnar Grönvall, tasavallan presidentin ensimmäinen adjutantti, oli presidentinvaihdoksesta kuluneiden parin vuoden aikana vähitellen tottunut uuden esimiehensä J.K. Paasikiven temperamenttiin ja pelottaviin kiukunpurkauksiin, joissa ei ääntä säästely. Mutta nyt vaikutti olevan tosi kysymyksessä.

Mikä ihme oli suututtanut presidentin? Olihan päivä ollut pitkästä aikaa aurinkoinen ja suorastaan lenseä. Päämies oli nauttinut maittavan ”suuruksen” ja polttanut sen päälle vielä sikarin, mikä oli merkki siitä, että hän oli ”tytyväinen”. Mitä oikein oli tapahtunut?

Grönvall hiipi varovaisesti, lähes sipsutellen Paasikiven työhuoneen ovelle ja raotti sitä. Ukko istui tuimana työpöytänsä ääressä ja näytti lukevan jotakin kirjettä jupisten ja kiroillen itseksensä. Sen verran Paasikiven-aika adjutanttia oli jo opettanut, ettei tullut mieleenkään mennä häiritsemään päämiestä. Grönvall oli oppinut varomaan viuhahtelevaa kävelykeppiä ja tiesi, että siinä mielentilassa Ukko saattoi ajaa häiritäjän matkoihinsa esineitä paiskoen. Siksi hän sulki oven äänettömästi ja kiirehti kohti adjutanttien huoneen rauhaa.

Mistä Ukko oli kirjeen saanut? Ei päivän posti ollut sennäköistä sisältänyt. Oliko Linnasta vasta poistunut vieras sen ehkä tuonut?

Juuri siitä oli kysymys. Neuvostoliiton äskettäin virkautunut uusi Helsinginlähettiläs, kenraaliluutnantti G.M. Savonenkov, aiempi Liittoutuneiden Valvontakomission (LVK) varapuheenjohtaja, oli aamulla pyrkinyt presidentin puheille. Paasikivi oli luvannut ottaa hänet vastaan myöhään iltapäivällä. Kenraali oli saapunut täydessä sotisovassa ja äärimmäisen kohteliaana. Hänen ainoa asiansa oli ollut luovuttaa Paasikivelle henkilökohtaisesti SNTL:n Ministerineuvoston puheenjohtajan, generalissimus J.V. Stalinin kirje. Vieraan poistuttua Paasikivi oli ryhtynyt tutkiskelemaan viestiä itseksensä jupisten ja sadatellen.

Stalinin viestissä esitettiin, että Suomi ja Neuvostoliitto solmisivat sopimuksen ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Saksan mahdollisen

hyökkäyksen varalta. Ehdotusta perusteltiin ensisijaisesti sotilaspoliittisilla syillä: Euroopassa oli kolme valtiota, jotka sekä rajoittuivat Neuvostoliittoon että olivat taistelleet sitä vastaan Saksan puolella. Niistä kaksi, Romania ja Unkari, olivat jo allekirjoittaneet Neuvostoliiton kanssa keskinäisen avunantosopimuksen. Kolmannen, Suomen, kanssa sellaista sopimusta ei vielä ollut olemassa.

Stalin motivoi ehdotustaan myös kahdenvälisillä poliittisilla perusteilla: haluttiin *”luoda edellytykset maittemme välisten suhteiden perusteelliselle parantamiselle rauhan ja turvallisuuden lujittamista tarkoittavassa mielessä”*. Näiden päämäärien saavuttamiseksi Stalin esitti neuvottelujen aloittamista joko Moskovassa tai Helsingissä. Ehdotetun sopimuksen konkreettisesta sisällöstä kirje ei antanut muuta osviittaa kuin maininnan, että sen tulisi olla *”samankaltainen”* kuin Romanian ja Unkarin kanssa solmitut.

Tästä kirjeestä käynnistyi prosessi, joka sittemmin osoittautui merkittävämmäksi kuin yksikään toinen Suomen ja Neuvostoliiton rauhanajan suhteissa.

Paasikiveltä ei jäänyt huomaamatta, että kirje toimitettiin hänelle – tuskin sattumalta – Neuvostoliiton asevoimien 30. vuosipäivänä, jonka johdosta järjestetylle vastaanotolle hänkin oli lupautunut osallistumaan.

Vielä ennen vastaanottoa Paasikivi kutsui luokseen vanhan ystävänsä ulkoasiainministeri Carl Enckellin ja antoi tämän lukea Stalinin kirjeen. Ministerin paneutuessa tekstiin presidentin tunnekuuhu jatkui: *”JKP sanoi, ettei hän enää jaksanut, vaan eroaisi. Kaikki voidaan järjestää hyvin nopeasti kuten aikanaan Mannerheimin astuessa Rytin tilalle.”* Presidentin mielestä oli yhdentekevää, miten yleinen mielipide eroon reagoisi. Esikuviksi tarjottujen Romanian ja Unkarin paktien kaltaista sopimusta Suomi ei missään tapauksessa voisi hyväksyä. Sopimuksen valmistelu tulisi antaa tehtäväksi komitealle, jonka jäseneksi tulisi nimetä ainakin entinen presidentti K.J. Ståhlberg. Saman tien Paasikivi soitti tälle ja lupasi käydä juristipresidentin luona seuraavana päivänä.

Stalinin aloite oli Paasikivelle – joka itsekin oli aikoinaan puuhannut vastaavaa sopimusta varsin aktiivisesti – katkera pettymys lähinnä siksi, että hän oli Pariisin rauhansopimuksen solmimisen jälkeen päätyntä pitämään avunantosopimusta tarpeettomana ja tehnyt parhaansa kaataakseen sitä koskevat hankkeet. Viime vaiheessa hän oli pyrkinyt lykkäämään asian esille tuloa ainakin Suomessa järjestettävien eduskuntavaalien jälkeiseen aikaan. Hän oli jo kuvitellut onnistuneensa, mutta neuvostojohto ottikin aloitteen käsiinsä Stalinin kirjeen muodossa.

Vaikka Paasikiven sydämen hurmeinen lammikko lainehti laidasta laitaan ja äänenkäyttö sen mukana, kannattaa panna merkkille, että hän jo Enckellille tyytymättömyyttään purkaessaan samalla itse asiassa hahmotteli linjaa, jolla edeten asiaa tulisi hoitaa: pitemmän päälle neuvotteluja ei kuitenkaan onnistuttaisi välttämään, ja siksi suomalaisten tulisi ryhtyä hahmottelemaan niitä varten ratkai-

suvaihtoehtoa, joka lähtisi olennaisesti toiselta pohjalta kuin Stalinin esikuviksi nostamat Romanian ja Unkarin sopimukset.

Neuvostolähetystön vastaanotolta palattuaan Paasikivi kutsui puolen yön tietämissä luokseen vielä toisen henkilön ja perehdytti tämän Stalinin kirjeeseen. Tuo henkilö ei ollut pääministeri, ei liioin eduskunnan puhemies eikä edes toinen ulkoministeri, vaan kansanedustaja Urho Kekkonen, aiempi oikeusministeri. Yllättävää luottamuksen osoitusta voi tuskin selittää muulla kuin Kekkonen presidentin silmissä nauttimalla arvostuksella. Kekkonen muodollinen asema ei informointia olisi missään tapauksessa edellyttänyt.

”Pitkään yökaapuun” vartensa verhonnut Paasikivi luki Kekkoselle kirjeen ja sen sisältöä aprikoiitiin yhdessä. Presidentin mielenmyrsky oli jo laannut. Kekkonen kuvauksen mukaan tämä oli lähinnä *”jollakin tavoin hämmentynyt”*. Aivan erityisesti Paasikiveä askarrutti, mikä oli vaikuttanut Suomelle tehdyn ehdotuksen ajankohdan valintaan.

Koko hallitukselle presidentti kertoi Stalinin kirjeestä vasta kolmen päivän kuluttua. Eduskunnalle ei vielä silloinkaan.

Stalinin kirjeen pitkät juuret

Stalinin ehdotuksen sisältö ei tullut Suomen ulkopoliittiselle johdolle minään yllätyksenä. Kaikkein vähimmin se yllätti Paasikiven, joka oli osannut odottaa jotakin senkaltaista aina välirauhan päivästä, syksystä 1944 lähtien ja joka oli vuoden 1945 mittaan ollut itsekin aktiivisesti edistämässä sensuuntaisen paktin solmimista. Historiaan, nimenomaan Venäjän historiaan, syvällisesti perehtyneenä hän myös tunsu Stalinin ehdotuksen taustalla vaikuttaneen turvallisuusajattelun monisatavuotisen taustan.

Uhanalaiset rajat

Tuon ajattelun juuria voitiin hyvin perustein seurata aina Moskovan suuriruhtinaan ja sittemmin Venäjän ensimmäisen tsaarin Iivana IV:n, Ivan Groznyin, päiviin asti. Jo noista ajoista lähtien nimenomaan kaksi ilmansuuntaa oli koettu Moskovassa uhkaaviksi: luoteinen ja läntinen. Luoteesta käsin uhan muodosti Ruotsi-Suomen tuolloin mahtava ja arvaamaton sotilasmahti. Lännessä taas vaaran nähtiin noussevan Vähä-Venäjän, sittemmin Ukrainaksi kutsutun rajamaan tasangoilta. Noilta kahdelta ilmansuunnalta vyöryivät myöhemmin vuosisatojen kuluessa useimmat Venäjän turvallisuutta ja jopa sen olemassaoloa uhanneet hyökkäykset. Kun noista alueista syntyneet valtiot ensimmäisen maailmansodan myllerryksissä itsenäistyivät, ne olivat ne kaksi valtiota, joita vastaan Neuvosto-Venäjällä oli pisimmät ja jos sen vuoksi uhanalaisimmiksi koetut rajat.

Historian saatossa nämä riskialueet aika ajoin jopa yhdistivät voimansa. Ehkä uhkaavimmin se tapahtui 1700-luvun alussa, kun Ukrainan kansallissankarina pidetty hetmanni Mazzeppa liittoutui Ruotsi-Suomen kuninkaan Kaarle XII:n kanssa lyödäkseen Venäjän keisarin Pietari I:n joukot. Vielä tänä päivänäkin Pultavalla koettu tappio on Ukrainassa kansallinen trauma.

Pultavalla saavuttamallaan voitolla Pietari Suuri eliminoi Ruotsin laajentumisen uhan. Samalla Ruotsi menetti kykynsä puolustaa Suomen koskemattomuutta. Venäjä miehitti Suomen kahteen otteeseen. Ensin vuosina 1710–1721 ja uudelleen Ruotsin aloittaman nk. Hattujen sodan jälkeen vuosisadan puolivälissä. Jokaisessa

rauhanteossa se siirsi luoteista rajaansa Suomessa yhä kauemmas Pietarin Nevan suulle perustamasta nimikkokaupungista, joka synnystään lähtien vuonna 1703 vaikutti Venäjän ja sen seuraajavaltioiden turvallisuuspoliittisiin näkemyksiin Suomen suunnalla.

Ruotsin hyökkäyshalut eivät olleet kuitenkaan laantuneet. Kuningas Kustaa III aloitti uuden sodan Venäjää vastaan ja hänen aikanaan myös viimeisteltiin Sveaborgin linnoitusketju, jonka tarkoituksena oli – kuten samaan aikaan Loviisan edustalle rakennetun Svartholman merilinnoituksen – padota Venäjän eteneminen länteen. Pietarissa oltiin hyvin tietoisia siitä, että Sveaborg rakennettiin suurelta osin Ranskan taloudellisella tuella ja että sen ensisijaisena tehtävänä oli toimia Ruotsin suuren hyökkäyslaivaston tukikohtana ja sulkea Venäjän laivastolta pääsy Itämerelle.

Uhka luoteiselta ilmansuunnalta väheni vasta Suomen sodan myötä 1808–1809, jolloin Venäjä valtasi Suomen ja liitti sen autonomisena suuriruhtinaskuntana keisarikunnan yhteyteen. Hävitty sota johti Ruotsissa kuninkaan erottamiseen ja uuden hallitsijasuvun nousuun valtaistuimelle. Sen myötä Ruotsi luopui revanssiaikeista Suomeen nähden ja rakensi turvallisuuspolitiikkansa tyystin uudelle pohjalle. Tälle vuoden 1812 politiikaksi kutsutulle linjaukselle oli tunnusomaista rauhanomainen suhtautuminen Venäjään sekä toisaalta Ruotsin pitäminen erillään Venäjän ja läntisten maiden välisestä eturistiriidoista. Tähän politiikkaan nivottiin myöhemmin myös puolueettomuuskäsite. Sen ansiosta Ruotsi on onnistunut pysyttämään eurooppalaisten suursotien ulkopuolella aina vuodesta 1814 lähtien.

Vaikka Suomi nyt oli Venäjän määräysvallassa, luoteista ilmansuuntaa pidettiin silti erityistä tarkkailua vaativana. Suomalaisten pyrkimyksiä ei pelätty, mutta kyläkin mahdollisuutta, että muut suurvallat käyttäisivät Suomen aluetta hyväkseen vahingoittaakseen Venäjän etuja. Hyvä esimerkki tästä saatiin, kun Ranska ja Englanti Krimin sodan aikana hävittivät Suomen rannikoita ja tuhosivat venäläisten Ahvenanmaalle rakentaman Bomarsundin linnoituksen. Sekin oli tiedossa, että samaiset valtiot houkuttelivat Ruotsia yhtymään sotaan Venäjää vastaan, suurista lupauksista huolimatta menestyksettä.

Ensimmäisen maailmansodan ajosta ja Venäjän vallankumousten pyörteissä Venäjän luoteis- ja länsirajalle syntyi joukko uusia itsenäisiä valtioita. Niiden myötä entinen turvalliseksi taottu asetelma hajosi, mikä viritti Pietarissa levottomuutta ja epäluuloja, kun bolševikkihallitus joutui jo muutenkin käymään sota venäläisiä valkoisia kenraaleja ja keisarivallanpalauttajia vastaan. Huomio kiinnitettiin erityisesti vanhoille epävarmoille suunnille: Ukraina ja Suomeen. Edellisessä valtaa piti kyllä muodollisesti Kiovan hallitus, mutta se tukeutui täydellisesti suurinta osaa Ukrainasta miehittäviin saksalais-itävaltalaisiin joukkoihin. Bolševikit ryhtyivät vyöryttämään rajaa maan itäosassa ja saivat ennen pitkää haltuunsa Ukrainan

pohjoiset maakunnat sekä Harkovin, Jekaterinoslawin ja Donbassin teollisuuskaupungit ympäristöineen. He perustivat Harkoviin toisen Ukrainan hallituksen.

Bolsevikkihallitus piti niissä oloissa uhkana jokaisen vihamieliseksi luokitellun valtion vaikutusvallan laajentumista lähelle sen rajoja ja varsinkin vallankumouksen kehtoa Pietaria. Siksi nimenomaan veristä sisällissotaa käyvän Suomen suuntaa tarkkailtiin levottomana. Olihan Suomi ajautumassa keisarilliselta Saksalta saamansa avun myötä tiukkojen sopimusten sitomaksi Saksan vasallivaltioksi ja sen sotilaallisista ja poliittisista tavoitteista riippuvaiseksi. Alusmaa- asemastaan se pääsi vasta, kun maailmansodassa häviölle joutunut Saksa joutui antautumaan länsivalloille ja keisarivalta sen myötä murtui.

Mutta ei Saksa ollut ainoa uhkatekijä luoteisella rajalla. Suomalaisilla oli omiakin aggressiivisia tavoitteita. Vaikka yritys yhdistää Itä-Karjala Suomeen Saksan apuun turvautuen epäonnistuikin, ei suomalaisten valloituspolitiikka siihen sammunut. Suomalaisjoukot olivat jo kesästä 1918 lähtien miehittäneet itärajan-kaista Repolaa ja Porajärveä. Valkoisten joukkojen ylipäällikön, antibolsevistiseksi tiedetyn kenraali Gustaf Mannerheimin tultua nimitetyksi Suomen valtionhoitajaksi pyrkimykset ratkaista Itä-Karjalan kysymys sotilaallisin keinoin tiivistyivät. Aunukseen toimitettiin aseita käytettäväksi taistelussa bolsevikkihallintoa vastaan, ja suomalaiset nk. vapaaehtoisjoukot tunkeutuivat Aunukseen huhtikuussa 1919. Lisävoimaa nämä pyrkimykset imivät Viron vapaussodasta sekä Mannerheimin ja hänen lähipiirinsä pyrkimyksistä sitoa Suomi Venäjän valkoisten kenraalien sekä Itä-Karjalaan pohjoisesta tunkeutuneiden brittijoukkojen yhteisiin suunnitelmiin Pietarin valloittamiseksi ja neuvostohallituksen kukistamiseksi.

Aunuksen retki, Pietaria koskevat suunnitelmat valmisteluineen sekä suomalaisten yhteiset puuhastelut valkoisten venäläiskenraalien kanssa kärjistyivät Suomen ja sen itäisen naapurin välisiä suhteita. Uhkaavin tilanne syntyi toukokuussa 1919, kun maiden välisellä rajalla puhkesi aseellinen yhteenotto, johon ottivat osaa myös Inon ja Puumalan patterit sekä Krasnaja Gorkan linnoitus. Monet merkit viittaavat siihen, että selkkaus oli suomalaisten provosoima ja että sen tarkoituksena oli pakottaa maan hallitus sotatoimiin Neuvosto-Venäjää vastaan.

Aseelliset välikohtaukset jatkuivat, ja suomalaisten esiintyminen muuttui yhä uhmakkaammaksi, kuten va. ulkoministeri Leo Ehrnroothin sähköisestä neuvostonvenäläiselle kollegalleenkin oli luettavissa: *”Suomen hallitus ilmoittaa Neuvosto-Venäjän hallitukselle, että suomalaisten kärsivällisyys saattaa loppua ja että Suomen hallitus katsoo olevansa oikeutettu ryhtymään ilman edelläkäypää ilmoitusta tarpeellisiin toimiin Venäjän neuvostohallituksen saattamiseksi järkiinsä.”*

Kesällä 1919 kävi selväksi, että suomalaisten Aunuksen-retki oli epäonnistunut. Yhtä huonosti Suomi menestyi Pariisissa taivutellessaan rauhankonferenssia myötämieliseksi Itä-Karjalan liittämiseksi Suomeen. Brittiarmeijan vetäytyttyä

Pohjois-Venäjältä tilanne Itä-Karjalassa muuttui suomalaisten interventiojoukkojen kannalta yhä toivottomammaksi. Samaan aikaan bolševikit vakiinnuttivat valtaansa kukistamalla valkoisia kenraaleja yhden toisensa jälkeen. Bolševikit hyökkäsivät Porajärvelle ja Repolaan ja kävivät siellä parin viikon ajan kiivaita taisteluja suomalaisia sekä valkoisia venäläisjoukkoja vastaan. Jännitystä lisäsi entisestään suomalaisen sotaväen osaston lähettäminen Petsamoon, mistä bolševikit karkottivat sen keväällä 1920 Norjaan.

Pietarin valloitus suunnitelmat alkoivat murentua, kun suomalaisten ensimmäiseksi tasavallan presidentiksi valitsema K.J. Ståhlberg sanoutui jyrkästi irti niistä. Aiempi valtionhoitaja Mannerheim ei kuitenkaan luopunut, vaan matkusti Lontooseen ja Pariisiin taivuttelemaan länsivaltoja osallistumaan valloitushankkeeseen. Jonkinlaiseksi päätepisteeksi näille yrityksille muodostui Mannerheimin Ståhlbergille osoittama ja julkisuuteen toimittama avoin kirje, jolla Suomen sotilas- ja oikeistopiirejä yllytettiin pakottamaan presidentti tinkimään kannastaan: *”...Tapausten kehitys on vielä kerran, kaikesta päättäen viimeisen, antanut kansallemme tilaisuuden, ottamalla osaa ratkaisevaan taisteluun julminta despotiaa vastaan, minkä maailma tuntee, suhteellisen vähillä uhreilla turvata vapautemme ja luoda nuorelle valtakunnallemme turvallisen ja onnellisen tulevaisuuden edellytykset... neuvostovaltan häviö nyt on vain ajan kysymys. Euroopan mielipide on, että Pietarin kohtalo on Suomen kädessä... rauha bolshevikkien kanssa taas, joka maailman silmissä asettaisi meidät heidän rinnalleen, ei antaisi muuta kuin pettävän turvallisuuden... Maailman katseet ovat suunnatut meihin... Niistä päätöksistä, jotka nyt tehdään, tulee riippumaan, voivatko nykyisyys ja jälkimaailma syyttää urhoollista ja ritarillista kansaa siitä, että se arkamielisesti on vetäytynyt siitä teosta, jonka ihmiskunnan edut ja huolenpito sen omasta vastaisesta menestyksestä vaativat.”*

Ståhlbergin arvovalta kuitenkin kesti, ja eduskunnassa puolueet asettuivat kokoomusta ja Ruotsalaista kansanpuoluetta lukuun ottamatta sille kannalle, ettei Suomen tullut yhtyä sotaretkeen Pietaria vastaan. Lopullista kuoliniskua mannerheimilaisten tavoitteelle merkitsivät maailmansodan voittajavaltojen pääkaupungeista saadut tiedot, etteivät entente-vallat olleet enää kiinnostuneet puuttumaan neuvostovaltion sisäisiin asioihin saati, että ne olisivat tunteneet sympatiaa Suomen alueellisia tavoitteita kohtaan Neuvosto-Venäjällä. Osaltaan lopputulokseen vaikutti sekin, että neuvostohallitus oli selvästi vakiinnuttamassa valtansa.

Tartosta talvisotaan

Vaikka muodollista sodanjulistusta ei ollut milloinkaan esitetty, oli Suomen ja sen itäisen naapurin välillä vallinnut tosiasiallinen sotatila aina Suomen sisällissodasta lähtien.

Huhtikuussa 1920 Suomen hallitus ilmoitti olevansa valmis Neuvosto-Venäjän jo aiemmin ehdottamiin aseleponeuvotteluihin. Ne kuitenkin katkesivat pian, kun neuvostohallitus torjui Suomen Itä-Karjalaa koskevat aluevaatimukset sekä suomalaisjoukkojen jäämisen Petsamoon, Repolaan ja Porajärvelle. Suomalaiset havittelivat myös pitkälle pohjoiseen ulottuvan puolueettoman varmuusvyöhykkeen luomista Vienan Karjalasta, Pohjois-Aunuksesta ja Nevan pohjoispuolisesta Inkeristä, minkä vuoksi puna-armeijan edellytettiin vetäytyvän näiltä alueilta. Kun suomalaiset torjuivat neuvostohallituksen vaatimukset vuoden 1914 rajasta ja vapaasta laivaväylästä Suomenlahdella, neuvottelut keskeytettiin.

Vain kaksi päivää myöhemmin Puola hyökkäsi ukrainalaisten nationalistien tukemana Ukrainan maaperältä Neuvosto-Venäjälle ja valtasi Kiovan. Neuvosto-Venäjä oli edelleen heikko, lokakuun vallankumouksen ja sisäisten taistelujen runtelema ja invalidisoima. Niissä olosuhteissa sen oli pakko ottaa myös Suomen muodostama sotilaallinen uhka vakavasti, varsinkin kun suomalaiset olivat jo ehtineet neuvotella sotilaallisesta yhteistoiminnasta Venäjän vanhan vihollisen Puolan kanssa. Estääkseen Suomea liittymästä hyökkäykseen puolalaisten ja ukrainalaisten rinnalle neuvostohallitus ehdotti toukokuussa – vain kolme päivää Kiovan valtauksen jälkeen – Suomen hallitukselle rauhanneuvottelujen aloittamista.

Ensimmäisen kerran Neuvosto-Venäjä oli tarjonnut rauhaa jo edellisenä syksynä, ei ainoastaan Suomelle vaan myös Virolle, Latvialle ja Liettualle. Silloin Suomi ei ollut tarttunut aloitteeseen ja oli koettanut parhaansa mukaan painostaa Baltian maitakin torjumaan sen. Ne olivat kuitenkin myöhemmin suostuneet alustaviin rauhanneuvotteluihin. Nyt, uuden tarjouksen toukokuussa 1920 saatuaan Suomi päätti vastata myöntävästi, koska koki olevansa jäämässä yksin. Entente-valtoja ei enää kiinnostanut puuttuminen neuvostovaltion sisäisiin asioihin saati, että ne olisivat tunteneet sympatiaa Suomen itärajan takaisia alueellisia vaatimuksia kohtaan. Ne kieltäytyivät painostamasta neuvostohallitusta millään tavoin Suomen asiassa. Baltian maat puolestaan kävivät jo rauhankeskusteluja neuvostoliittolaisten kanssa. ”*Rauhanneuvottelujen alkaessa Tartossa olimme yksinäisempiä kuin koskaan julistauduttuamme itsenäisiksi*”, kuvaili silloinen ulkoministeri Rudolf Holsti asetelmaa, johon Suomi oli ajautunut.

Rauhanneuvottelut alkoivat Tartossa kesäkuussa 1920. Suomen valtuuskuntaa johti J.K. Paasikivi, entinen senaattori ja pääministeri. Neuvosto-Venäjän valtuuskuntaa puolestaan J.A. Berzin, V.I. Leninin läheinen ystävä, josta myöhemmin tuli

Suomen poliittisen johdon ja sotilasjohdon erilinjaisuus turvallisuuspolitiikassa juontui jo itsenäisyytemme ensimmäisiltä vuosilta. OTAVAN KUVA-ARKISTO

maansa ensimmäinen lähettiläs Helsinkiin. Suomen poliittinen johto oli kaikkea muuta kuin yksimielinen neuvottelujen tavoitteista. Neuvottelut keskeytettiin heinäkuussa, kun Holsti sai brittihallitukselta ilmoituksen, että se oli ryhtynyt toimiin Neuvosto-Venäjän ja reunavaltioiden välisen rauhankonferenssin aikaansaamiseksi.

Tilanne muuttui suomalaisten kannalta kuitenkin yhä vaikeammaksi. Neuvostohallitus paransi taktisia neuvotteluasemiaan perustamalla Karjalan työkansan kommuunin ja vei sillä pohjan suomalaisten vaateilta itäkarjalaisten itsemääräämisoikeudesta. Myös rintamalla sotaonni kääntyi. Neuvostojoukot pysäyttivät puolalais-ukrainalaisen hyökkäyksen ja valtasivat Kiovan takaisin. Suomen neuvotteluasemia heikensi sekin, että Liettua solmi 12.7. rauhansopimuksen Neuvosto-Venäjän kanssa. Elokuun alussa puna-armeijan vastahyökkäys eteni jo Puolan alueelle, ja maat aloittivat aselepotunnustelut. Liettuan esimerkkiä noudattaen myös Latvia solmi 11.8. rauhansopimuksen. Lontooseen kaavailtu konferenssi puolestaan osoittautui utopiaksi.

Vain päivä Latvian solmiman rauhansopimuksen jälkeen Suomi otti lusikan kauniiseen käteensä ja solmi status quoille perustuvan aseleposopimuksen Neuvosto-Venäjän kanssa. Samalla se luopui vaatimasta puolueettoman ja demilitarisoidun vyöhykkeen muodostamista Itä-Karjalaan. Myönnytyksiä tehtiin myös Suomenlahdella avaamalla kulkuväyliä venäläisille aluksille. Neuvotteluja Tartossa jatkettiin.

Elokuun lopulla neuvostovaltuutetut ehdottivat Tartossa, että Suomi vaihtaisi joitakin Suomenlahden saaria ja kaistaleen aluetta Karjalan kannakselta Petsamosta saatavaan korvikkeeseen. Presidentti Ståhlberg vastusti kuitenkin jyrkästi Suomen minkään osan luovuttamista edes edullisia aluekorvauksia vastaan. Kun sotaonni Puolan ja Neuvosto-Venäjän välisissä taisteluissa samaan aikaan taas kääntyi, suomalaiset ryhtyivät jälleen pitkittämään neuvotteluja. Samalla Suomen neuvotteluasemaa pyrittiin vahvistamaan eri keinoin. Vaikkei reunavaltioiden kanssa solmittavan sotilaallisen puolustusliiton valmisteluun sentään tohdittu ryhtyä, ovi sille haluttiin pitää kuitenkin avoimena.

Sotaonnen kääntymisen tehtyä neuvostohallituksen valmiiksi myönnytyksiin Suomessa kallistuttiin viimein lopullisen rauhansopimuksen kannalle. Monien kiistojen ja suomalaisten päättäjien piirissä ankaria mielipide-eroja synnyttäneiden vaiheiden jälkeen päästiin lopulta yksimielisyyteen. Rauhansopimus allekirjoitettiin Tartossa 14.10.1920. Siinä Neuvosto-Venäjä tunnusti uudelleen Suomen itsenäisyyden maan vanhojen rajojen puitteissa. Suomen oli palautettava Repolan ja Porajärven pitäjät, mistä se sai vastikkeeksi käytävän Jäämerelle: Petsamon ja läntisen osan Kalastajasaarentoa. Pietarin turvallisuuden takaamiseksi Suomi sitoutui olemaan linnoittamatta Suomenlahden ulkosaaria ja rannikkoaan

YYA-sopimuksen tarina
läpivalaisee Suomen idänsuhteita
itsenäistymisestä aina tähän
päivään asti.

SUOMEN JA NEUVOSTOLIITON välillä solmittiin 6.4.1948 sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta. Miten ja miksi YYA-sopimukseen päädyttiin? Professori Juhani Suomi avaa YYA-sopimuksen historiaa ja selvittää, miten tämä pakti vaikutti olemassaolollaan sekä Suomen idänsuhteisiin että laajemmin koko maan turvallisuuspolitiikkaan aina vuoteen 1992 asti.

Teoksessa käydään läpi myös YYA-sopimuksen toistaiseksi vähän tunnettu uudistamisprosessi, joka osui Neuvostoliiton hajoamisen yhteyteen. Tuolloin sopimus muuttui sekä nimeltään että sisällöltään aivan toiseksi eikä sitä solmittu enää Neuvostoliiton vaan Venäjän kanssa. Teoksessa tarkastellaan, miten YYA:n korvannut ja yhä voimassa oleva ”Suhteiden perussopimus” vastaa Suomen ja varsinkin Venäjän turvallisuusintressejä.

Teoksen näkökulma on tässä päivässä, geopoliittiselta asemaltaan Suomeen vertautuvassa Ukrainassa sekä Naton Saksojen yhdistymisen jälkeen aloittamassa politiikassa. Sen tavoitteena oli ja on vyöryttää EU:n taloudellisella sivustatuella Venäjän asemia sen luoteisella ja läntisellä rajalla sekä Kaukasiassa. Kirjassa pohditaan myös, katsotaanko Moskovassa nykyisen turvallisuusjärjestelyn Suomen kanssa riittävän.

#kirja WWW.KIRJA.FI	 9 789513 183912	
	92.7	